

на сьогодні.

Література

1. Копылов В.А. Информационное право: вопросы теории и практики / В.А. Копылов. – М., 2003. – С. 29.

2. Науково-дослідний інститут інформатики і права [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://ippi.org.ua/prioritetni-napryami-rozvitku-pravovoi-nauki-na-2016-%E2%80%932020-roki-v-informatsiinii-sferi> – Пріоритетні напрями розвитку правової науки на 2016 – 2020 роки в інформаційній сфері.

УДК 321.01(043.2)

Бородін І.Л., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПОЛІТИЧНІ СИСТЕМИ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Аналіз філософського аспекту політичних систем було здійснено ще за часів античності Платоном та Арістотелем. Звичайно, що саме поняття «політичні системи» вказаними мислителями не вживалось. Бажання вирішити проблему політичних систем передбачає відповідь на два запитання: чия воля повинна домінувати в суспільстві?; чиї інтереси повинна представляти політична система? І саме таким чином ця проблема була сформульована в “Державі” Платона (428-348 д.н.е.), який вперше розподілив всі давньогрецькі міста-держави на наступні типи: аристократія, демократія та монархія [1, с. 410]. Одночасно з цим Платон пропонує і іншу класифікацію політичних систем. Вона виходить з того, що всі вони розподіляються на “спотворені” та “правильні”. Всього існує чотири типи спотворених форм політичних систем: тимократія (критсько-лакедемонський тип), олігархія, демократія та тиранія [2, с. 328-329].

Кожному з них властиві певні риси і характерні ознаки. Так, для тимократичних форм властивий дух суперництва. Певною мірою вони можуть бути описані як такі, що займають середнє положення між аристократією та олігархією. В них не ставлять на державні посади чесних і мудрих людей, оскільки там всі правителі є людьми зі змішаними звичаями. Від закону, який існує лише формально, всі намагаються втекти, ці держави постійно ворогуватимуть з іншими, при зовнішній бережливості щодо суспільних потреб можновладці спрямовують всі зусилля на постійному акумулюванні власних капіталів, добродійністю влади вважається підступність тощо [2, с. 332].

Олігархічні політичні системи засновані на принципі заможності. Головною умовою та метою володарювання за цих систем є накопичування грошей будь-якими засобами. Ці держави воюють лише

тоді, коли вони змушені до цього. Але навіть при цьому вони намагаються витратити якнайменше коштів, і тому здебільшого програють військові конфлікти. В цьому ж криється і потенційна нестабільність олігархічних політичних систем. Річ у тім, що коли тимократія, маючи таку властивість як мужність, завжди вдається до використання сили у разі виникнення небезпеки верховній владі, то «розніжена багатством» олігархія ніколи не зможе і не стане до кінця відстоювати свої інтереси [2, с. 343].

Цікаво, що серед всіх спотворених форм політичних систем для Платона гіршою за демократію є лише тиранія, ясно, що тиранія виникає з демократії [2, с. 350]. Демократія – це така система реалізації політичної влади, коли жебраки, які вигнавши чи знищивши своїх супротивників, отримали перемогу, всіх урівнюють в громадянських правах та перебуванні на державних посадах. На перший погляд, здається, що така політична система є найбільш справедливою та вільною. Однак нею формується доволі специфічна політична культура, яка не поважає закони і відкидає будь-яку добродетель, возводячи в ранг вищої цінності виключно приязнь натовпу. З цього натовпу і виникає тиран. Тиран, – пише Платон, – є ставлеником народу [2, с. 354].

Продовжуючи платонівську традицію Аристотель (384-322 д.н.е) пропонує виокремлювати два критерії, які дозволяють нам розрізняти держави і, відповідно, політичні системи. Перший з цих критеріїв стосується природи цілей, заради яких функціонує політична система, а другий – безпосередньої форми влади, якій суспільство підкорюється [3, с. 455]. Аристотель визнає перший з них як правильний, а другий – як хибний: “коли одна особа, чи декілька осіб, чи більшість керуються загальною користю, такі види державного устрою слід вважати правильними, а інші є відхиленнями” [3, с. 457]. Це пояснюється тим, що, згідно Аристотелю, метою функціонування політичної системи є “щасливе життя всіх громадян” [3, с. 460].

Наступним мислителем, який запропонував власний підхід до аналізу типів політичних систем є Томас Гоббс (1588-1679). Політична система представляється ним як форма держави, яка синтезує в собі форми державного устрою, політичного режиму та форми правління. Внутрішня інтеграція політичної спільноти та встановлення певних законів, які визнаються всіма її членами призводить до утворення такого елемента політичної системи як держава. Всього Т. Гоббс описує три можливих типи розподілу верховної політичної влади: влада належить одній особі, чи кількості осіб. Але в останньому випадку право приймати участь у здійсненні політичної діяльності можуть мати чи всі без винятку особи, чи лише певна група осіб. Таким чином ми отримуємо три типи політичних систем, як їх бачить Т. Гоббс: монархію, демократію та аристократію [4, с. 209].

Продовженням і критикою політичної теорії Т. Гоббса в контексті

класифікації політичних систем стало вчення Джона Локка. В політико-правовій концепції Д. Локка (1632-1704), зокрема, у другій книзі трактату “Про державне правління” (1690) вводиться поняття “політичного суспільства” [5, с. 147], яке на думку Д. Локка створюється з потрібною метою: а) встановлення для всіх членів суспільства єдиних і обов’язкових законів, б) встановлення інституту суддівства, в) легітимація і забезпечення силового впливу у випадках порушення правових і політичних норм [6, с. 72-73]. Розглядаючи цілі та спосіб діяльності політичного суспільства, Д. Локк приходять до висновку про те, що необхідною умовою його існування є наявність специфічних суб’єктів управління суспільством. Сукупність, цих суб’єктів здійснення політичної влади може бути визначена поняттям “державна” (“commonwealth”).

Автором наступної ґрунтовної класифікації політичних систем був Шарль Луї Монтеск’є (1689-1755). Для нього поняття політичної системи фактично може бути представлено як спосіб легітимного впливу політичної влади на суспільство, який він в своїй праці “Про дух законів” окреслює терміном “образ правління”. Всього він розглядає три основні форми правління: республіка, монархія і деспотизм, які повинні досліджуватись з урахуванням умов, що вплинули на їх виникнення [7, с. 157]. Він намагається виділити типологічні ознаки в межах кожної окремої із розглядуваних ним політичних систем.

Так, кажучи про республіку, він виділяє два можливих типи реалізації політичної влади: демократія (коли влада належить всьому народу) та аристократія (коли верховна влада сконцентрована в руках частини народу). Кожному з цих типів відповідає певна політико-правова структура із сукупністю цілого ряду специфічних політичних інститутів чи елементів політичної системи..

Для монархії основними законами є ті, які визначають право частини народу видавати закони та слідкувати за їх дотриманням. Але Ш.Л. Монтеск’є відмічає, що вона буде тим вище, чим ближче вона буде до демократії, себто чим більшої кількості людей буде гарантоване право брати участь в процесі прийняття політичних рішень [8, с. 736].

І, зрештою, у випадку деспотичних політичних систем все відбувається, на перший погляд, так само як і з монархією – править один. З тією лише різницею відмінністю, яка суто і дає нам достатні теоретико-правові і методологічні підстави для виокремлення їх як окремого системного типу, що деспотична влада в цих політичних системах не обмежена жодними законами окрім власної волі правителя.

Таким чином, Ш.Л. Монтеск’є намагається надати якнайповнішої класифікації політичних систем, включаючи до змісту цього поняття спосіб здійснення політичної влади у суспільстві, наявність тих чи інших політичних інститутів та структурно-функціональні зв’язки між ними, характер нормативно-правового забезпечення політичних процесів, тип

політичної культури, що превалює у суспільстві, принципи правління та природу правління. При цьому важливо зазначити, що владу в політичній системі Монтеस्क'є розглядав як таку, що повинна контролювати не лише суспільне життя, але й саму себе.

Отже, як ми бачимо на прикладі цього короткого історико-філософського аналізу, в залежності від того, на превалюванні яких складових чи визначальних ознак політичної системи наголошували згадані нами мислителі, відповідно змінювалась і та класифікаційна політологічна матриця, яку вони отримали в ході проведеного ними дослідження.

Література

1. Нерсисянц В.С. Філософія права. – М.: Инфра-М-Норма, 1997. – 652 с.
2. Платон. Собрание сочинений в 4-х томах. – М.: Мысль, 1994. Т.3. – 654 с.
3. Аристотель. Политика. // Сочинения в 4-х томах. – М.: Мысль, 1983. Т.4. – 830 с.
4. Гоббс Т. Избранные произведения в двух томах. – М.: Мысль, 1965. Т.2. – 748 с.
5. Денисюк Н.П., Соловей Т.Г., Старовойтова Л.В. Политология: курс лекций. – Минск: «Тетра Системс», 1997. – 384 с.
6. Локк Д. О государственном правлении. // Избранные философские произведения в двух томах. – М.: Изд-во социально-экономической литературы, 1960. Т.2. – 532 с.
7. Потульніцький В.А. Теорія української політології. – К.: Либідь, 1993. – 192 с.
8. История политических и правовых учений / под ред. В.С. Нерсисянца. – М.: Инфра-Норма-М, 1997. – 736 с.

УДК 342 228 (477) (043.2)

Бородін І.Л., д.ю.н., професор,
Желяк А.А., студентка магістратури,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНИХ АТРИБУТИВ І СИМВОЛІВ УКРАЇНИ

Варто розмежовувати співвідношення понять атрибутів та поняття державних символів України. Необхідність такого розмежування полягає у виявленні місця державних символів України щодо кола атрибутики та державної атрибутики України. Окрім цього співвідношення понять державних символів України, як такого, котрим послуговуються нормативно-правові акти в Україні, та атрибутів України, котрим послуговується правова доктрина, необхідно розмежувати з огляду на